

УДК 631 (477.87)

ВІДРОДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

М.В. Газуда

Ідея сталого розвитку, завдання вирішення сучасних соціально-економічних та екологічних проблем суспільства, вимагають розробки науково-прикладних напрямків відродження сільського господарства. У статті подано основні наукові трактування та систематизацію складових сталого розвитку, обґрунтовано передумови сучасного відродження сільського господарства в регіоні.

Кількість бібліографічних посилань – 16; мова українська.

Ключові слова: відродження сільського господарства, розширене відтворення, соціальні проблеми села, сталий розвиток регіону.

ВСТУП

Сучасний стан світового економічного розвитку характеризується посиленням прагнення держав до забезпечення сталого, збалансованого і взаємообумовленого функціонування усіх сфер життєдіяльності національних спільнот. Оскільки, аграрна сфера (зокрема агропродовольча система), що об'єднує у собі агропродовольче виробництво і продовольчий ринок покликана забезпечити продовольчу безпеку країни, і є однією з найважливіших складових загальноекономічної системи, сталість її розвитку багато в чому визначає характер функціонування соціально-економічної системи в цілому.

Таким чином, актуальність і доцільність здійснення дослідження проблем сталого розвитку вимагають пошуку радикальних змін пріоритетів соціально-економічного розвитку країни в цілому, та її регіонів зокрема. Поглиблений аналіз проблем відродження сільського господарства подано у працях академіка В.Юрчишина та доктора економічних наук М.Сахацького [9; 10; 16;].

Водночас дослідженню питань загальної сталості агропродовольчого виробництва, обґрунтуванню значимості відновлюваних та відроджувальних процесів, як складових формування сталого розвитку територій та регіонів приділено недостатню увагу. Тому, *мета* даного дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні ідеї сталого розвитку, як соціально-економічної категорії, зокрема, характеристика її складових елементів: економічного та еколого-економічного розвитку, соціальної екології та соціальних орієнтирів, процесів відтворення та відродження.

У системі забезпечення сталого розвитку країни та регіонів невідкладним є розробка відповідних концепцій та програм соціально-економічних перетворень з врахуванням аспектів індикативного та стратегічного планування, специфіки ведення регіонального господарства, обґрунтуванням проблем і конкретизацією пріоритетів, пошук сучасних шляхів поліпшення економічного та соціального життя населення краю. Тому у статті здійснено оцінку розроблених концепцій та програм, які стосуються розвитку аграрного виробництва в Карпатському регіоні, подано попередній етапний аналіз їх результативності.

1 НАУКОВІ ТРАКТУВАННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ СКЛАДОВИХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В економічній енциклопедії, [2, с.282, 419] наводяться трактування понять *розвитку економічного*, як „незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва”; *розвитку еколого-економічного*, як „розширене відтворення та поступова якісна зміна продуктивних сил, науки, культури і добробуту суспільства яке формує відповідні умови для раціонального використання та відтворення природних багатств, їх відносно стабільного стану”. В окрему науку сформувалася *соціальна екологія* – „наука яка вивчає специфічні зв'язки між людиною і довкіллям, вплив довкілля (як сукупності природних і суспільних факторів) на людину, людини – на довкілля щодо його збереження для її життя, як природно-суспільної істоти”.

Вважаємо, що до складових стратегії сталого розвитку слід віднести визначену категорію - *соціальні орієнтири*, як передумову дій у реалізації концепції соціально-економічного розвитку на перспективу країни в цілому, і окремо взятого регіону, зокрема. „Соціальні цілі (соціальні орієнти-

Газуда Михайло Васильович - пошукувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу Ужгородського національного університету

ри) – цінності суспільства, соціальних класів, груп, трудових колективів та індивідів, у яких усвідомлюються доцільні результати їхньої цілеспрямованої діяльності, а також спосіб її організації за допомогою сукупності заходів”, [2, с.433].

Як зазначає науковець С.Мочерний, в Україні в 90-х ХХ ст. – на початку ХХІ ст., з урахуванням ментальності українського народу, його історичних традицій соціальні цілі (соціальні орієнтири) невизначені, що істотно гальмує цілеспрямовану діяльність усіх суб’єктів суспільних відносин, послаблює механізм інтеграції різноспрямованих дій в єдину цілісну систему (систему упорядкованості), [2, с.433].

В будь-якому суспільстві існує необхідність люди повинні постійно задовольняти свої потреби, для чого характерним є безперервне відтворення матеріальних благ, а значить і процесу їх виробництва. Окремим елементом життєдіяльності людини і суспільства в цілому, виступає процес *відтворення*. „Відтворення – безперервне відновлення процесу виробництва товарів, послуг та духовних благ, на основі якого здійснюється відтворення всіх елементів економічної системи – продуктивних сил, техніко-економічних відносин, організаційно-економічних відносин, виробничих відносин (або відносин економічної власності) та господарського механізму”, [1, с.223].

Відомо, що найважливішим і найскладнішим елементом економічної системи виступають продуктивні сили, а їх складовою частиною є людина (основна продуктивна сила суспільства). Людина загалом, - це насамперед органічна єдність біологічної та соціальної сторін. В наведеному розумінні, будучи найважливішим елементом продуктивних сил, людина є також, суб’єктом техніко-економічних, організаційних, виробничих (економічної власності), соціальних, правових, політичних, національних, культурних та інших підсистем суспільних відносин, тому нормальний процес *відтворення* людини в сучасних умовах передбачає відтворення всіх її сутнісних сил, а як суб’єкта відносин власності – відновлення її здібностей не лише як працівника, а й як власника виробництва, створеного продукту суб’єкта управління власністю. Ці дві сторони *відтворення* людини (як елемента продуктивних сил і як суб’єкта економічної власності) означають відтворення людини економічної (*homo economicus*). Саме такий тип відтворення формується у розвинутих країнах світу.

Наукові дослідження підтверджують, що крім відтворення людини, як особистості та сучасних продуктивних сил, практика господарювання передбачає відтворення засобів праці, науки, предметів праці, використовуваних людьми сил природи, форм і методів організації виробництва, а також, інформації.

В Україні в перші роки незалежності мали місце процеси звуженого відтворення різних на-

прямків життєдіяльності суспільства. Зокрема, це стосується і науки, як специфічної продуктивної сили. Впродовж 1991-1999 рр. вдвічі скоротилася мережа проектних і науково-дослідних організацій, на 50% кількість науковців, питома вага бюджетних асигнувань на науку – з 3% ВВП у 1990 р. до 0,4% у 1999 р. Звуженого відтворення зазнали і засоби виробництва, що виражається у прогресуючому зростанні фізичного та морального зношування основних фондів, у фізичному розпаді продуктивних сил. Що ж стосується сільського господарства, то тут аналогічний процес відбувається з землею (як загальним засобом праці), оскільки посилюється її виснаження, зростає частка еродованих та забруднених земель, не забезпечуються засади господарського використання, підвищення родючості і охорони ґрунтів. Потребують відповідного відтворення і техніко-економічні відносини зокрема, відновлення відносин спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва між підприємствами, галузями та сферами економіки.

У системі відновлюваних процесів суспільства, однією з основних складових виступає *соціально-економічне відродження*. „Відродження”, як соціально-економічна категорія за період існування колишнього Радянського Союзу не визнавалася, тому і не мала відповідного наукового забезпечення. Оскільки, категорія відродження відображає основні властивості соціально-економічних явищ та процесів, суспільної практики людей, в період широких трансформаційних процесів, які проходять у державі вона потребує теоретичного обґрунтування та систематизації об’єктивних знань про відродження.

Застосування сучасної економічної науки і практики є одним із основних положень відродження сільського господарства, засади якого здійснюються в процесі реалізації державної аграрної політики. Однак будучи проекцією державної аграрної політики на свої вихідні позиції, відродження сільського господарства поряд з науково-економічним вимагає макро- та мікроекономічного, соціально-економічного та організаційного забезпечення, що має здійснюватися в загальному політико-правовому полі. Призначення останнього полягає в тому, щоб формувати для розвитку відроджу вальних процесів сприятливе оточуюче середовище. Як і кожний із забезпечуючих блоків, політико-правовий може бути цілком самостійним напрямом структурної моделі аграрної політики. Водночас макро- та мікроекономічний, соціально-економічний та організаційний блоки, поширюючись на всіх, також формують відповідні поля відродження (рис.1), [9, с.16].

При тому, що відродження включає вказані блоки та їх елементи, його особливість полягає в потребі додаткових організаційних зусиль для подолання руйнівних процесів з метою стабілізації та наступного висхідного розвитку галузі. Таким чином, організаційні заходи щодо відродження

сільського господарства одночасно започатковують реалізацію державної аграрної політики, ви-

магаючи єдиного підходу до їх науково-економічного забезпечення.

Рис.1 Структурна модель забезпечення відродження сільського господарства.

В ретроспективному плані слід зазначити, що кожному процесу відродження передувє занепад. Що ж стосується сільських територій країни, і зокрема, сільського господарства, тут впродовж останніх років в процесі зміни форм власності і форм господарювання мають місце протиріччя соціально-економічного розвитку, існує негативна дія як внутрішніх так і зовнішніх чинників щодо функціонування галузі, які зумовили занепад аграрної сфери. Тому одним із основних завдань відродження села і сільського господарства в цілому, є відтворення продуктивних сил і виробничих відносин в аграрній сфері, забезпечення, в порівнянні з попереднім, якісно більш високого рівня суспільного сільськогосподарського виробництва.

„Відродити сільське господарство України – значить зробити дійовими і конкурентоспроможними на внутрішньому і світовому ринках суб’єкти господарювання АПК, підняти економічний рівень усіх без винятку регіонів країни, створити умови матеріального і духовного зміцнення селянської сім’ї, повернути землі ефективного господаря-селянина і тим самим сформувати надійний фундамент для подальшого розвитку держави та української нації. Отже, **головна мета відродження** сільського господарства полягає в тому, щоб створити таку нову його систему, якість якої

забезпечуватиме сучасний світовий рівень аграрного виробництва та стале соціально-економічне зростання галузі і суспільства в цілому”, [10, с.7; 14].

Нескладно помітити, що вищенаведені трактування понять і процесів, які проходять у суспільстві (економічний та еколого-економічний розвиток, соціальна екологія та соціальні орієнтири, процеси відтворення та відродження), формують сутність політико-економічного поняття - *сталій розвиток*.

Як зазначено в економічній енциклопедії: „*Розвиток сталий* – запропонована світовим співтовариством, уточнювана та поглиблювана сучасна концепція бажаного суспільного розвитку, що ґрунтується на стратегії оптимізації всієї діяльності людства (передусім економічної) в його взаємодії з довкіллям”, [2, с.283]. Поняття „*Розвиток сталий*” у громадсько-політичній практиці вживається з 80-х років ХХ ст., від часу усвідомлення безперспективності існуючих тенденцій соціально-економічного розвитку. У доповіді Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів „*Всесвітня стратегія охорони природи*” (1980 р.) наголошувалося, що розвиток може бути сталим лише за умови врахування не лише економічних а й соціальних та екологічних його аспектів. Новий

потужний імпульс для поширення поняття „Розвиток сталій” дала представницька конференція ООН з проблем довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), яку нерідко називають „самітом Землі”, „світовим самітом”, „самітом у Ріо”. На ній було представлено уряди 178 держав, у т.ч. понад 100 глав держав, більш як 500 неурядових (недержавних) організацій і груп, всього 30 тис. учасників. У роботі конференції брала участь і урядова делегація України, [2, с.283].

2 ВІДРОДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Україна має значні можливості для розвитку аграрного сектора, перетворення його у високо-ефективний, експортоспроможний сектор економіки, здатний забезпечити продовольчу безпеку держави. На нашу державу припадає майже третина запасів чорнозему та 27% орної землі в Європі (на одну особу в Україні припадає 0,68 га орної землі, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га, у т.ч. у Польщі – 0,30 га, Франції – 0,31 га), [13, с.181].

У справі відродження аграрного виробництва, забезпечення сталого розвитку сільських територій, нині і на перспективу важливе значення має і буде мати започаткована і здійснювана в Україні аграрна реформа, в тому числі і земельна. За роки незалежності на селі здійснено певні структурні перетворення, частково перебудовано земельні і майнові відносини, створено організаційно-правові господарські структури ринкового спрямування, утверджуються основи приватної власності на землю та майно індивідуальної, сімейної та колективної форм організації праці. Внаслідок паювання земель майже 7 млн. селян стали власниками сертифікатів на земельну частку (пай), середній розмір якої становить 4 га. З них майже половина вже оформили державні акти замість сертифікатів. Майнові свідоцтва на суму 20,9 млрд.грн. отримали 4,3 млн. селян (початок 2004 р.), [13, с.181].

Проте, як зазначають провідні вчені-аграрники „... відсутність чітко визначеної всебічно обґрунтованої стратегії проведення аграрної земельної реформ, їх кінцевої мети, етапів, напрямів, засобів і механізмів її реалізації стала визначальною причиною надзвичайно великих, в тому числі незворотних соціально-економічних, демографічних, природо- і землеохоронних та інших втрат, в процесі реформування аграрних відносин та їх пореформеного розвитку”, [7, с.3].

Залишаються невирішеними проблеми деформації структури виробництва, низькою є ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. За даними Держкомстату України, загальний обсяг виробництва валової продукції

сільського господарства в 2003 році (у порівнянних цінах 2000 р.) становив 55,3 млрд.грн., у т.ч. в сільгоспдприємствах – 18,8 млрд.грн., господарства населення – 36,5 млрд.грн. Порівняно з 2002 роком агровиробництво скоротилося на 11%, або 6,8 млрд.грн. Майже на чверть зменшилося виробництво в сільськогосподарських підприємствах і на 1,8% - у господарствах населення. Незважаючи на те, що у 2003 році 67% валової продукції сільського господарства країни вироблялося в господарствах населення, однак, згадані господарства повільно стають товарними і не здатні забезпечити потреби продовольчого ринку стандартизованою продукцією.

В основних законодавчих актах України та розроблених програмах, які стосуються розвитку аграрного виробництва задекларовано, що неодмінною умовою соціально-економічного прогресу суспільства є повне задоволення потреб населення у продуктах харчування. Однак статистичні дані свідчать, що за період 1990-2003 рр. обсяги споживання основних продуктів харчування в розрахунку на душу населення мали тенденцію до скорочення (крім картоплі, овочів та баштанних). У 2003 році споживання таких продуктів, як м'яса, молока та яєць становили відповідно 46,7; 61,1 та 75,6% від раціонально обґрунтованих норм харчування. Навіть по цукру і олії показники споживання були нижчими від раціональних норм. Отже, в Україні виявляється гострий дефіцит продовольчого споживання. За набором основних харчових продуктів, необхідних для здорового харчування, цей дефіцит (недоїдання) дорівнює майже 40%, у т.ч. продуктів тваринного походження – 50%, рослинного понад 22%. Це свідчить про напружений стан продовольчої безпеки в країні, [6, с.8].

Поряд з зменшенням обсягів продовольства незадовільними є показники фінансової діяльності суб'єктів аграрного господарювання. У 2002 р. збиток від діяльності сільгоспдприємств склав 330,8 млн.грн., а частка збиткових підприємств – 54%, [12, с.160]. У галузі має місце критична зношеність виробничих фондів, рівень зношеності техніки понад 71%, недосконаліми є механізми інвестиційного забезпечення аграрного сектора. З 1992 по 2002 рр. в АПК залучено понад 930 млн.дол. прямих іноземних інвестицій, з яких лише 10% вкладено в сільське господарство. Потреба в довгострокових кредитах аграрного сектора покривається лише на 2%. Майже 70% інвестиційних ресурсів аграрного сектора формуються головним чином за рахунок власних коштів підприємств.

Практично відсутнє реформування в соціальній сфері села, вкрай низькою залишається мотивація до праці сільськогосподарських товаровиробників. Середньомісячна заробітна плата у 2003 р. у сільському господарстві становила 210 грн., в харчовій промисловості – 496 грн., або відповідно 45% та 107% до середнього показника по економіці країни. Проте частка заробітної плати у струк-

турі сукупних ресурсів сільських сімей становить лише 23%, [13, с.183]. Отже, нині ми маємо явний занепад сільського господарства і виникає необхідність забезпечення відроджувальних процесів трансформації соціально-економічних відносин на селі.

В Україні розроблено цілий ряд законодавчих актів на основі яких передбачено відроджувальний поступ і забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Пріоритетність сільського господарства серед інших галузей визнається зокрема, Законом України „Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”, [5, с.111-118]. Враховуючи незадовільний перебіг аграрної і зокрема, земельної реформ, у зв'язку з слабкою результативністю здійснених трансформаційних перетворень в аграрній сфері законодавча база була доповнена Указами Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” (листопад, 1994), “Про заходи щодо реформування аграрних відносин” (січень, 1995), “Про порядок паювання земель переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” (серпень, 1995), “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” (грудень, 1999), “Про забезпечення економічних інтересів і соціального захисту працівників соціальної сфери села та вирішення окремих питань, що виникли в процесі проведення земельної реформи” (квітень, 2000). Важливим в подальшому реформуванні аграрного виробництва, раціонального землекористування стало прийняття Законів України „Про оренду” та „Про охорону земель(2003 р.)”, „Про державну підтримку сільського господарства України” (липень, 2004 р.), „Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 рр. (січень, 2005 р.).

Однак вимоги сьогодення потребують удосконалення законодавчої бази, розробку і прийняття нових законодавчих актів щодо ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Науковці вважають, що своєчасна розробка стратегії розвитку аграрного сектора економіки могла б стати чинником, завдяки якому багатьох негативних явищ у сільському господарстві можна б уникнути. В наукових дослідженнях наголошується також, на складності ситуації, оскільки в стадію пореформеного розвитку аграрний сектор економіки вступив не маючи хоча б найбільш загальних, і тим більше достатньо чітких соціальних, економічних, структурних, екологічних та інших орієнтирів.

Для підтвердження вищенаведеного згадуються застереження видатного вченого аграрника-економіста академіка І.І.Лукінова висловлені на початку аграрних перетворень в Україні. У жовтні 1991 року у фундаментальній статті з питань еко-

номічного розвитку села та аграрної політики в умовах аграрних реформувань він наголошував, що *недостатньо аргументоване і опрацьоване з науково-прикладних позицій проведення аграрної і земельної реформ, порушення ефективно діючих господарських структур без створення нічого нового, результативнішого призведе до того, що спільнота стане перед фактом голодного існування, оскільки на створення нового фундаменту якісного оновлення господарських структур потрібні будуть десятиріччя.* Як висновок, підтверджений науковими дослідженнями вчений зазначав, що *аграрні, як і всі інші реформації допустимі лише за умови, якщо вони виправдовують себе з соціально-економічних позицій і не допускають спаду виробництва і господарського розвалу.*

Нині, оцінюючи хід і результативність здійснюваних аграрної та земельної реформ у країні, більш як за десятиріччя, констатуємо, що з великої низки об'єктивних і суб'єктивних причин сільське господарство України занепадає, а великомасштабна криза зберігає тенденцію до поглиблення. В умовах сьогодення, як зазначає академік В.В.Юрчишин „... здійснювана аграрна політика всією своєю сутністю є поступально асоціальна, стратегічно невизначена, недосконало забезпечена в правовому, соціальному, організаційному та економічному відношеннях. Сучасна аграрна політика за своєю сутністю, механізмами здійснення і соціально-економічною результативністю не відповідає вимогам часу і є згубною не лише для сільського господарства, а й для державотворення країни. Вона спричинила глибокий соціально-економічний занепад найважливішої галузі, загрозили соціально-економічну деградацію села і давно небачену злиденність переважної частини селянства”, [15, с.3].

Україна отримавши незалежність, перебуває в стадії переломного етапу розвитку суспільства, і соціально-економічний розвиток потребує переведення його на принципово інші засади. Ставиться завдання побудови в Україні соціально-політичного устрою який відповідав би вимогам високого життєвого рівня громадян, їх надійної соціальної і політичної захищеності і забезпечення ефективного розвитку держави, [14, с.3].

Визнано, що найважливішою складовою утвердження державності України є глибоке реформування сільського господарства і всього агропродовольчого сектора економіки. Однак цей процес не є результативним, ще й понині продовжується з великими політичними, економічними, соціальними і психологічними втратами. Відрадно, що дану ситуацію на державному рівні усвідомлюють і відомі державні політики. Так, голова Верховної Ради України В.Литвин виступаючи на VI з'їзді Аграрної партії України 9 червня 2004 року відмітив: „Щоб остаточно не втратити село, а відтак – державність, треба, як на мене, зупинитися – наголошую: зупинитися! – сконцентрувати

основну увагу на всіх без винятку соціальних проблемах села, інакше воно знелюдніє остаточно, і одночасно проводити тотальну інвентаризацію, вибудувати на цій основі нову чи докорінно скориговану модель розвитку АПК. Таку модель, яка б співвідносилася з нашими традиціями, виправданим досвідом недалекого минулого, враховувала загальносвітову практику, завдання нашого внутрішнього розвитку і державне бачення місця України в європейській та світовій спільноті”, [4, с.19].

Науковцями, практиками аграрного виробництва, в державі напрацьовано основні стратегічні цілі та стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектора. Визначено структурні завдання реформування галузі на перспективу. Серед основних можна назвати наступні:

- завершення у період 2004-2011 рр. земельної реформи і здійснення на цій основі докорінну перебудову економічних відносин на селі. Завдання полягає в утвердженні ефективних механізмів захисту прав власності на землю, повноцінного ринку землі, сучасних орендних відносин на землі і на майно, запровадження економічних стимулів раціонального використання та охорони земель;

- потребує комплексного вирішення на державному рівні технічне та технологічне оновлення АПК, створення сучасної ринкової системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва;

- невідкладним є інституційне забезпечення реформ, створення на селі сучасної ринкової інфраструктури (оптових ринків, торгових домів, розвиток біржової торгівлі), стимулювання сільськогосподарської кооперації, розвитку приватних та приватно-кооперативних підприємств у сфері агросервісу, переробки і збуту продукції;

- важливим є розробка інструментів фінансового оздоровлення галузі: державне сприяння інтеграції банківського, аграрного і промислового капіталів, запровадження системи іпотечного кредитування;

- на особливу увагу заслуговує проблема соціального розвитку села, де виробнича та соціальна сфери взаємопов'язані, [13, с.184].

Еволюція високоефективного агропромислового виробництва в Україні потребує реалізації структурних завдань його функціонування, зокрема: розвиток форм господарювання; реформування амортизаційної та податкової політики; активне здійснення державою цінової політики в напрямку захисту аграрного товаровиробника; створення ефективного аграрного ринку, удосконалення біржового ринку сільськогосподарської продукції; запровадження міжнародної системи безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини.

Вищенаведені стратегічні орієнтири і структурні завдання в повній мірі стосуються відродження агропромислового виробництва регіонів.

Вони знайшли відображення у розроблених в регіонах концептуальних документах щодо перспектив розвитку аграрного виробництва і базуються на основі прийнятого у березні 2000 року Верховною Радою України Закону України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”.

В останні роки пошук напрямків розвитку аграрного сектора областей Західного регіону України також, неодноразово ставав предметом уваги різних груп науковців. Так, колективом авторів під науковим керівництвом академіка НАН України М.І.Долішнього та академіка УААН В.В.Снітинського була розроблена Концепція розвитку АПК Західного регіону (лютий, 2000 р.). В основу згаданої Концепції та засад її реалізації було покладено вимоги прийнятого 3 грудня 1999 р. Указу Президента України „Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”. Метою даної Концепції стало визначення основних кроків щодо запровадження необхідних змін, принципів і напрямів вдосконалення господарського механізму, розробки державної аграрної політики, яка б, з одного боку, сприяла формуванню виробника нового типу – господаря-власника, з другого, створенню відповідних умов для розвитку ринкових взаємовідносин. В документі наголошувалось, що: „Вважаючи неприйнятною ситуацію, що склалася в АПК, базуючись на визнанні пріоритетності інтересів сільського господарства та сільськогосподарських товаровиробників, потрібно негайно, одночасно на всіх рівнях (державному, регіональному, локальному) приступити до відродження сільського господарства шляхом реалізації ідей, закладених в комплекс заходів щодо реформування аграрного сектора економіки в Україні.”, [11, с.7].

В розробленій Концепції науково обгрунтовано основні завдання завершення реформування земельних відносин в регіоні, засад розвитку рослинництва та тваринництва, завдань розбудови інфраструктури аграрного сектора і активізації інвестиційної діяльності, вдосконалення форм власності і господарювання. Відповідна увага була приділена питанням наукового забезпечення і розвитку Extension Service та державному регулюванню, створенню сприятливих економічних умов для розвитку агропромислового виробництва.

На найближчу перспективу в Концепції визначено основні напрями державного регулювання, серед яких:

- здійснення заходів щодо формування мінімального продовольчого фонду з необхідним матеріально-технічним забезпеченням;

- ліквідація диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;

- пряме державне фінансування окремих підрозділів аграрного сектора з загальнодержавного та місцевих бюджетів: ліній електропередач, магістральних водо- і газопроводів, каналізацій,

телефонних станцій, ветеринарних і карантинних служб;

- природоохоронні заходи, заходи з охорони здоров'я; освітні дошкільні заклади; підготовка спеціалістів;

- вдосконалення системи кредитування, встановлення пільгових ставок для підтримання нових підприємницьких форм;

- спрощення і уніфікація системи оподаткування;

- вдосконалення інвестиційної політики: особливої уваги потребує сфера матеріально-технічного забезпечення АПК, де втрачається найбільша частина кінцевого продукту; створення необхідних умов для ефективної реалізації лізингової політики; забезпечення пільгових умов для здійснення інвестицій в сільське господарство та інші критичні галузі АПК;

- послідовна реалізація принципу аграрного протекціонізму стосовно вітчизняних товаровиробників, скорочення імпорту продуктів харчування;

- запровадження економічного планування на всіх рівнях господарської діяльності на противагу плановій економіці чи стихійному ринку;

- контроль за ринковою ситуацією і пряме регулювання співвідношення попиту і пропозиції на основі продукції сільськогосподарського виробництва і харчування аж до прямого регулювання цін на них;

- контроль і регулювання дальшого процесу реформування і приватизації в сільському господарстві і АПК в цілому, [11, с.22].

У Закарпатті (2000 р.) спільним розпорядженням голови обласної ради та голови обласної державної адміністрації була створена методично-координаційна рада з числа науковців області, спеціалістів головного управління економіки облдержадміністрації, начальників та спеціалістів управлінь ОДА. Цей колектив і склав основу робочої групи, яка працювала над розробкою Концепції сталого розвитку Закарпаття. У Концепції знайшли відображення особливості соціально-економічного розвитку регіону, конкретика сучасних його проблем, включаючи завдання розвитку агропромислового комплексу та земельних відносин на перспективу. В процесі формування концепції максимально враховані методологічні підходи до її розробки та специфіку регіонального планування.

Отже, Концепція сталого розвитку Закарпаття зумовлена вимогами часу, тими обставинами в економічному та соціальному житті краю, які склалися на сьогодні. Як зазначено в документі: „Її основна мета – визначити пріоритетні напрями створення реальних умов для поліпшення добробуту населення, вирішення його соціальних проблем на основі підвищення ефективності функціонування регіональної економіки через структурну

реорганізацію, більш ефективно використання кліматичних, мінерально-сировинних та геоеконімічних чинників”, [3, с.2]

В Концепції визначено цілу низку пріоритетних напрямків розвитку агропромислового комплексу області. Наголошено, що забезпечення *відродження сільського господарства* передбачається шляхом побудови нової системи аграрного виробництва, функціонування якої здійснюється на сучасному світовому рівні відповідно до стратегічних інтересів селян, галузі та суспільства. Серед найважливіших завдань, які потребують вирішення наступні:

- завершення реструктуризації сільськогосподарських підприємств на основі поєднання приватної власності на майно і землю;

- побудова неформальної відроджувальної вертикалі на основі виявлення аграрних центрів відродження – агроформування села, району, області, в яких наочні соціально-економічні досягнення є результатом проведеної глибинної трансформації. Її поєднання з наявними економічними, соціальними, організаційними, правовими та іншими сприятливими щодо відродження чинниками різних управлінських рівнів по горизонталі дозволить сформувати єдину діючу систему відродження сільського господарства регіону;

- формування ефективного агропромислового виробництва з поглибленою переробкою та зберіганням сільськогосподарської продукції;

- підтримка як колективних сільськогосподарських підприємств, так і приватного сектора, створення ефективної інфраструктури обслуговування аграрного виробництва;

- вдосконалення фінансово-кредитного обслуговування аграрного виробництва;

- здійснення системних заходів щодо підтримки індивідуального аграрного сектора (селянські (фермерські) господарства), особисті селянські господарства населення, сільськогосподарські кооперативи, питома частка яких у виробництві сільськогосподарської продукції очікується в межах 90-95%;

- створення і розвиток на науково обґрунтованих засадах оптових ринків сільськогосподарської продукції, недержавних агроторговельних домів, контрактних і страхових компаній, бізнес-центрів, консультативних фірм, з питань господарсько-фінансової діяльності;

- нагальною є потреба розробки пропозицій щодо удосконалення системи соціального захисту селян на підприємствах різних форм власності, а також моделі організаційно-економічних основ розвитку соціальної інфраструктури сільської території;

- невідкладне запровадження систематичного моніторингу здійснюваної аграрної реформи на селі, [3, с.24].

В контексті відродження сільського господарства, забезпечення сталого розвитку аграрного вироб-

ництва країни в цілому та регіонів зокрема, актуальним є пропозиція відомих вчених, академіків Української академії аграрних наук Саблука П.Т. та Юрчишина В.В. про об'єктивну необхідність розробки і прийняття Закону України „Про сільське господарство України”, який на їх думку „... стане етапним державним актом багатоаспектного і великомасштабного розвитку аграрних відносин на їх пореформеному етапі. Він має стати своєрідним ключем до активного переведення галузі на засади сталого розвитку”, [8, с.9].

Безумовно прийняття такого закону забезпечить системне регулювання державою стратегічних напрямків відродження села, підвищить відповідальність владних структур за ефективний розвиток економіки взагалі, та сільськогосподарської галузі, зокрема.

ВИСНОВКИ

В рамках однієї статті, зрозуміло, не має можливості всесторонньо розкрити проблеми відродження сільськогосподарського виробництва в контексті ідеї сталого розвитку регіону. Проте, результати дослідження виокремлюють основні критерії відродження сільського господарства країни та її регіонів: прискорення завершення аграрної та земельної реформ; підвищення родючості сільськогосподарських угідь; надійне забезпечення населення продовольчою продукцією, а промисловість – сировиною; забезпечення техніко-технологічного рівня агровиробництва на рівні світових стандартів; стабільність політико-правових відносин і захист інтересів вітчизняного агровиробника; створення привабливих соціально-економічних умов проживання в сільській місцевості.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна енциклопедія у трьох томах. Т.1./Ред.кол.: ...С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 864с.
2. Економічна енциклопедія у трьох томах. Т.3./Ред.кол.: ...С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – 952с.
3. Концепція сталого розвитку Закарпаття./Закарпатська обласна державна адміністрація та обласна рада. Ужгород. – 2004. – 40с.
4. Литвин В.М. Ідея землі – базова основа української національної ідеї. Київ. 2004. – 45с.
5. Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних підприємств. Друге доп. видання/За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Мессель-Веселяка. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2000. – 634с.
6. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні//Економіка АПК. — № 12. 2004.
7. Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Концептуальні основи розробки, практичного втілення та ефективного функціонування аграрної (аграрно-продовольчої) доктрини України./ УААН, Інститут аграрної економіки. – К. 2003. – 14с.
8. Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Об'єктивна необхідність і концептуальні основи розробки Закону України „Про сільське господарство в Україні”//Економіка АПК. - №4. 2004.
9. Сахацький М.П. Автореферат дис. на здоб. наук. ступ. д.е.н. „Відродження сільського господарства регіону: теорія, методологія, проблеми. ІАЕ УААН. Київ. 2001. – 36с.
10. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства. – К.: ІАЕ, 2000. – 304с.
11. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Стратегія розвитку агропромислового комплексу (Щорічник наукових праць). Випуск ХШ/НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: від.ред. академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2000. – 220с.
12. Статистичний щорічник України за 2003 рік./Державний комітет статистики України. Київ. Видавництво „Консультант”. 2004. – 632с.
13. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) „Шляхом Європейської інтеграції” /Авт. кол.: А.С.Гальчинський, В.М.Геєць та ін.; Нац. Ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416с.
14. Юрчишин В. Аграрні перетворення в Україні./ Небезальтернативний погляд на проблему. ІАЕ УААН. Київ, 1999. – 68с.
15. Юрчишин В. Нетрадиційний погляд на сучасну аграрну політику. Інститут аграрної економіки Української академії аграрних наук. – Київ. 2003. – 28с.
16. Юрчишин В.В., Сахацький М.П. До проблеми відродження сільського господарства України//Економіка України. – 1999. - № 1.